

حيات

حيات را نما حیات... دریا به راهها چرخ حیات قانالم...! - نجه -

اداره مرکزی :

آقره ده ، آقره ده استانبول جاده سنده آقره
معارف امینلکی یانده کی دآره

استانبول بورسی :

استانبولده ، باب عالی جاده سنده رسمی برشیه
اداره خانه سی داخلده کی دآره
تلفون : ۳۶۰۷

نسخه سی هر برده ۱۰ غروردر .

سنه لکی پوسته ایله ه لیرا .
(اجنبی مملکتلر ایچین ه دولار) .

آونه و اعلان ایشلری ایچین استانبول بوروسنه
مراجعت ایدیلیر .
یازی ایشلرینک مرجعی آقره مرکزدر .

صافی : ۳

آقره ، ۱۶ کانون اول ، ۱۹۲۶

۱ نجی جلد

مصابیه

علم و انقلاب

صوگ زمانلرده مطبوعه علم ایلده انقلابک
مناسبتی موضوعنه دآر بعض فکرلره تصادف
ایدیلیر . مثلاً دینیورکه « انقلاب علمه قارش
حرمتمکاردر . لاکن علمده انقلاب قارشیسنده
وضعیتی تعین ایتمه لیدر . انقلابلر علمک قاعده
لرینه ، دستورلرینه اویمق مجبوریتنده دکلدر .
علم انقلابک آرقاسندن یورومه لیدر و ساده جه
بر مشاهده جی و قیدجی کی حرکت ایتمه لیدر .
انقلاب سیرنده دوام ایدرکن علمه دوشن وظیفه
ساکت وصامت یالکنز حادثه لری تثبیت ایتمکدن
عبارت قالمالیدر . « ایلاک باقیشده بو فکرلر غایت
معقولدر . علملر شبهه سز حیاتدن دوغمشدر .
ناصل ماده یه عائد علملر تدوین ایدیلهدن اول
ماده بو توئکی کی موجود ایدیه ، جمعیه عائد
علملر تشکل ایتهدن اولده دنیا یوزنده جمعیتلر
واردی . و البته ریاضیات ومنطق ذاتاً موجود
و فعال اولان ذهنک مولودلریدر . هنوز توصیفی
صفحه سسنده بولونان معنوی و اجتماعی علملرک
حیاتک و جمعیتک سیری و حمله لری قارشیسنده
اک بویوک وظیفه لری ده شبهه سزکه جمعیه عائد
هریکی تظاهره دقت ایدره ک مشاهده ومعلومات
ساحه لری کنیشه تمکدر .

لاکن انقلاب دینلن بویوک اجتماعی حمله لر
شعورسز صو جریانلری و فورطنه لر قییلندن
جانسز بر حرکت دکلدر . بشرک بومعظم حمله لرینک
شدت وقوتی افاده ایچین اکثریا طبیعتک بومهیپ
حادثه لرینه عائد کله لریک استعاره ایدیله سی اعتیادی
بعضا ذهنلری حقیقتدن انحراف ایتدیره بیلیر .
انقلابلر شدت وقوت اعتباریله اکمدهش سیلیر

آراسنده « عالم » عنوانه لیاقت پیدا ایتش انسانلر
کورمه بورز . صناعی انقلاب تکنیک آدمیلرینک
اثریدر ؛ کونه نبرغلر ، ژاقلر ، و اقلر ، سته فه نسولر ،
فولتونلر ، هوتینی لر ، مورسلر هپ ساده جه
تکنیسیه نلردی . . . لاکن بونلرک ته کنیک
معلوماتلری غایله و طور یچه للی لردن ، قورنیک ،
نیوتون و لاووازیله ره قادر معظم بر علم هیئتک
صرف علمی ماهیتده کشفلرینه استناد ایدیوردی .
بزم انقلابمزه علمک و فلسفه نک قوتلی
بر تأثیری اولمادیغی فرض ایتک تورکلری جهانی
یوروتن فکرلردن بی خبر عد ایتک کی غریب
بر دوشونجه اولور . بعضاً « علم » نامنه اورتایه
سورولن مطالعه لر بزی شاشیر تاممالی در . کیت
وختی کیفیت اعتباریله نه قادر دکرلی اولورسه
اولسون معلومات صاحی اولمق انسانی علم صاحی
ایده مهز ، معلومات براز فلسفه له شمه ده کجه ، یعنی
تفکرده ، اراده یه ، فعله ، قیصاجه سیرت وسجیه یه
نافذ اولمادجه « علم » حالی آلاماز . علمک
ومعلوماتک اخلاقی قیمتی بو خصوصیتنده مند مجدر .
علملری کنیدیلرینه اشیا و حادثه لری کورمک
اعتیادی ویره مه مش اولانلرک ، تفکرلرنده
دورغون و قاس قاتی قیمت قسطاسلرینه منقاد
بر اسیر حالنده بولونانلرک حکم و مطالعه لرینی
علمه نسبت ایتک علمه قارش حرمتمسزلک اولور .
دیگر طرفدن علمی ، حیاتدن آیرازق حیاتک
حادثه لری قارشیسنده اون ساده جه بر ضبط
کاتی موقعنده کورمکده انقلابک فلسفی قیمتی
انکاره واریر . بزطن ایدیورزکه حیات وانقلاب
ایله علمک مناسبتی دوشونورکن بو افراط
وتقریطلردن توق ایدره ک حادثه لره داها معتدل
بر نظرله باقایه امکان واردر ، و آنجاق بو صورتله
دها سالم بر حکمه ایریشیله بیلیر .

عولی

اک قوتلی قاصیر غالر بکزر ؛ لاکن بوتون مشابته
بو قاداردر . سیلیر و فورطنه لر شعورسز ، انقلابلر
ایسه باشندن صوکنه قادر شعورلوردر . هر
انقلابک بر چوق حامللری واردر ، فقط بوتون
بونلرک ایچنده اک قوتلی عامل شبهه سزکه بشری
اولاندر . موفق اولان انقلابلر قوتلی رهبرلرک
عاملیتی ایله حرکت کایر و رهبرلرک روحنده
تکائف ایدن معشری شعور واراده ایله هدفه
دوغرو کیدر . عظیم بر بشر کتله سینه یکی بر
استقامت ویرن انقلاب رهبرلرینک علمسز حرکت
ایتمه لرینه امکان وارمیدر ؛ اکر علم ، بشرک سابق
تجربه لرینک محصله سی ایسه بونا بر آن بیله احتمال
ویریه مهز . بویوک بر بشر کتله سینه یکی بر استقامت ،
یکی بر حرکت ویره بیلیمک ایچین فردی و معشری
روحیات ، اقتصاد واجتماعیات حتی جوغرافیا
و تاریخ معلوماتندن (توصیفی ماهیتنده بیله
اولسه) استغنا یه امکان یوقدر . انقلابلری حاضر لایان
عامللر آراسنده فکری ماهیتده اولانلرک قیمتی
استصغار ایتک نه قادر یا کلش اولورسه ، انقلابلری ،
خیزنی و استقامتی منحصر ا کندندن آلان
شعورسز بر هیجان عد ایتکده اوقادار خطالی
اولور . انقلابلرده ایمانک رولنه بیله لیاقتندن
فضله موقع ویرمک دوغرو دکلدر . ایمان ساده جه
بیلکی به هیجان و حرکت ویرن ، بیلکی ایله روح
آراسنده صمیمی بر علاقه تولید ایدن عنصردر .
نسبته ضعیف بر بیلکی به ایمان بر نوع قناعت
ماهیتی قازاندر ایلیر ، لاکن بیلکی اولمادجه
یالکنز ایمان انسانی موقعیه کوتوره مهز ، کوتورسه
بیله تصادفی اولور .

صو کرا « علم » مفهومینی ده لایقیه تعین
ایتمه مز لازمدر . بشرک اک عظیم انقلابی ،
صناعی انقلابی ، وجوده کترین عامل علمد کیدی ؛
حالبوکه بو عظیم انقلابی « فعلاً » تحقق ایتدیرنلر

تورکيات

علم حرکتی

«تورکيات» ساحه مننده يکي تدقیقلر

يالكز بزده دكل آوروپاده و روسياده ده «تورکيات» ايله اوغراشانلر ، زكي وليدي بکک بو ساحه ده کی قیمتی مساعيسنه پک اي واقفدرلر . مختلف وسيله لرله له نين غراد ، اورته آسيا ، مشهد ، کابل کتبخانه لرنده چالشمق فرصتنه نائل اولان و صوک سنه لرده برلين وپارس يازمه لر خنده اطرافلجه تدقیق ايدن زكي وليدي بک ، برسنه دن بری استانبول کتبخانه لرنده يورولق بيلمز برغرته چالشمقده ده . تورکيات ساحه سننده بوتون آوروپا و روسياده ياپيلمش تدقیقاته اطرافيله آشنا اولان و بو خصوصده پک چوق يکي و قیمتلي منبعلرده الده ايدن زكي وليدي بک ، استانبول کتبخانه لرنده ده بریغين معلومات خزنه لرینه تصادف ايتش و بونلری اخيراً «استانبول کتبخانه» لرنده کی قیمتدار اثرلر «ناميله آلتی بوز حقیقه لک بويوک برجلده طوبلامشدر . تورکيات تدقیقلری ایچون برچوق ساحه لرده يکي يکي افقلا آچاق و شیمدی به قدر مجهول و مغلق قالش برطاقم مسئله لری آیدینلاته جق ماهیته اولان بو چوق قیمتلي اثرک برآن اول انتشاری بوتون قلبله منی ایتکده يم . بويوک بردقت واستفاده ايله ، مسوده حالنده او قومق فرصتنه نائل اولدیم بو اثرک انتشارينه انتظاراً ، شیمیدن ، زكي وليدي بکک الده ایتدیکی علمی نتیجه لری تووکیه علم طالنه طابیتق ایستورم . «بارتوله» و «مارقووارت» کی بويوک عالمک دهرین برعلاقه کوستردکلری بو چوق مهم کشفلرک ، تاریخ ولسانیات ايله آزچوق علاقه دار اولان هرکس طرفندن اهمیتله تلقی اولونه جغندن امیم .

يالكز تورکلرک دكل عمومیتله آسیا اقوامنک اسکی تاریخ و جغرافیالری حقنده اک موثوق اسلام منبعلرندن بری وبلکه ده برنجیسی ، «ابوالریحان بیرونی» نك اثرلریدر . زكي بک اونک شیمدی به قدر معلوم اولایان بر اثرینک هجری ۴۱۴ ده «غزنه» ده مؤلف خطیله یازیلش نسخهنی بولش ، و بورادن «آمودریا» نك اسکی مجراسی و بونهر حوضه سنک اسکی ساکنلری حقنده هیچ بکله عین معلومات الده ایتشدر . اوروپا علم عالمی اوزون مدتدن بری اشغال ایدن بومستله ، بو اثر سایه سنده آرقتی آکلاشیلا بیلیور : اسکی یونان منبعلرینک «جیحون : آمودریا» نك آشاغی مجراسی حقنده ویردکلری معلومات ، بوکونه قدر اوروپا عالمی طرفندن قبول ایدیلوردی . هالبوکه «بیرونی» نك بو اثری سایه سنده ، او

تفکراته اک اویغون اولانیدر . انسانیتک تفکراتی تاریخنه باقیلیرسه برطاقم اساسلی محورلر آیرمق ممکن اولور . مثلاً ، اسکی یونانلیرده بالخاصه تهله آتله باشلايان فکری و فلسفی جریان عالمده کی تنوع و تحولک اساسی تشکیل ایلین «وارثی» وجودی «آرامق» محوری اطرافنده دوندی . قرون وسطانک فلسفی تفکری الهیک صفاتی شرح و ایضاح ایتک چرچیوه سی ایچنده قالدی . رونه سانس فیلسونلری حادثاتی «طبیعت» دیدکلری و پک تعمیق ایلده دکلری بر مفهومه ربطه چالیشدیلر . اون یدنچی عصر فیلسونلری حادثاتک اساسی اولان «جوهر» ک ماهیتنی آراشیدرولر دوردیله . اون سکزنچی عصر فلسفه سی واقعاتی عقلی مبدألره رجاع ایلک ، حادثاتی فکر چرچیوه سی ایچنه صووق اساسنه مستنددر . اون دو قوزنجی عصرده درکه حیاتی علملرک ترقیسی سایه سنده شاییتی مجرد فکر چرچیوه سی ایچنه صوقانک ، عادتاً اوراده دو گدیروب برافانک دوغری اولمادینی آکلاشیلدی . بالکس عقل و فکرک ؛ شاییتک ، حیاتک اثری اولدینی میدان چیقدی . بو عصرده درکه ، انسانده اک مقدم ، اک اساسلی وصفک عمل اولدینی تظاهر ایتدی .

فکر ، عمل ، حیاتی تنسیق ایتدکجه ، اونک یولنی آیدینلاتان برقوت اولدقجه قیمتق واردی . یوقسه تفکرا و کاحاکم اولغه ، اونی ضبط ایلکه ، ضعیفلمکه قالفارسه فائده سنی تماماً غائب ایلر . «حقیقت» ک ، «فضیلت» ک مفکوره اولماسی ، حیاتی قوتلندیردیکی زکی نشلشدیردیکی ، اراده یی عمله اک چوق صالح ، جمعیه اک چوق مؤثر برحاله صوقدینی نسبتنده در . بونلرک قیمتق تقدیر اعتباریله فردایچون باشقا معیار موجود دکلدر . «کویو» «نیچه» حتی حمله حیات نظریه سیله «برغسون» «جیمس» . . . الخ هپ بوجریانک ممثلی اولدیلر .

کورولیورکه استقلال حربنک تربیه سی آلتنده یتیشن نسلك حرکاتی اداره ایدن آز ویا چوق شعورلی مبدألر ، غریبه فلسفی تفکراتک واردینی نتایجدر . يالكز بونسل بوتون بونلری کتابدن دکل تجر به لرله ؛ یاشامق ایچون سنه لرجه قدرتلی برصورتده چارپیشیرکن اوکره ندی . اونک ایچوندرکه بونسلک عقیده لری صاغلاندر . اونک ایچوندرکه ، يالكز دوشونمکه قالمایورلر . دوشونجه لری فعل واراده حالنده تظاهر ایده بیلیور . ده اولکی نسل عقیده لرینی کتابلرده آراشیدریدیلر ، پک چوق زمان حیاته کوز بومدیلر .

شیمدی اویله بر متفکره احتیاجز وارکه استقلال حربی نسلنک تجر به دن ، حیاتدن اوکره ندکلرینی بر سیستهم ، بر منظومه افکار حالنه صوقابلیسن ، طبیعتک قانونلریله برلشدیریرک برکل حالنده ایضاح ایده بیلیسن . بوسایه ده تجر به نك ویردیکی بوقناعتلر فردلرک بوندن صوکرکی حرکتلرینه مؤثر ایمانلر حالنه کله بیلیسن . تورک ملتی کندی ایچندن بویله بر متفکر ، بویله بر فیلسوف بکله یور .

محمد امین

ایتمه سیدر . تورک کنجلیکی دشمن تعرضی قارشو سنده ملی حیاتی قورنارمق ایچون جهاده کیرنجه اک کنیش بر تجر به ساحه سی بولشدی . دیگر جهندن حیات و ممت مصارعیه سی انسانلک اک اساسلی قابلیتک نه اولدینگی کوستره شدی . اونک ایچون استقلال حربی کنجلیکی دوغروندن دوغرویه طبیعت و حیات ایله تماس ایتدیرمشدر ؛ ماضیدن منقل ، مجرد نظریات بوجدالده ایشه یارامانجه باطبع صاریلیمش ، تجر به نك یاشاییشک تلقین ایلدیکی «حقیقت» لر یراشمکه باشلامشدر بویله جه بوکونکی نسل یاواش یاواش ماضیدن آیریش ، آز ویا چوق شعورلی یکی تمایلره وعقیده لره صاحب اولمشدر . کنج نسله تلقین ایلجه حکمز اعتقادلر بو تجر به نك بزده دوغرو لغنی کوستردیکی حقیقتلر اولابیله .

استقلال حربنک بزده اوکره تیدیکی اک عمومی و فلسفی حقیقتلر بالخاصه شونلردر :

۱ — انسانلک قدرتی «اراده» در . فکرلر اعمالدن ، حیاتدن اول واونلرک حاکمی دکلدر . بالکس فکرلر من عمللرندن ، حیاتدن دوغار . اونک ایچون بر فکر نه دوجه اراده قدرتی آرتیریور ، حیاتی قوتلندیریور ، اعمالی تنسیق ایلجه بیلیورسه اودرجه دوغرودر .

۲ — مادامکه اراده و عمل اساسدر . انسانانی بوکسته ن ساده جه تفکر دکل ، عمل و اراده در . چونکه فکرک دوغرو لغنی ، بزی طبیعت و جمعیت اوزرنده مؤثر یایدینی زمان آکلاشیلر . دوغرو فکرلر ، سوق ایتدیکی ایشلری یاپارکن بزی موفق ایدن ، یکی تجر به لرله تکذیب اولونمایان دوشونجه لدر .

۳ — اراده اساس اولونجه یاشامانک غایه سی اونی تقویه ایتک ، حیاتی زکی نشلشدیرمکدر . مدیتنک درجه سی شدت حیاتی آرتیره قله قائمدر . حیاتک شدتی آزالتان هر عقیده مضردر . اونک ایچوندرکه دینی کسویه بورون بعضی اعتقادلر حیاتک شدتی آزالدینگی ایچون یاکلیش و تهلیکه لیدر .

۴ — فرد اجتماعیلشدکجه شدیدوزکی برحیات یاشار . اک قوتلی اراده اجتماعی و ملی بر مفکوره نك قوتله حس ایدیله سنندن دوغار . شدید بر حیاتده قوتلی بر اراده نك اثریدر .

۵ — سعادت اراده در ، بناء علیه مسعودتی قوتلی عمله ، شدید برحیات یاشامقده آرامالیدر . سکون ایچینه قالمی ایستهمکه حقیقی سعادتک ، قوتلی حظک دشمنی اولورز . مفکوره بزی عمله قوتله سوروکله یجکی ایچون سعادت اجتماعی برایدک آل آرقاسنده قوشمقده استحصال ایدیلر .

استقلال حربنک اوکره تیدیکی بوحقیقتلر بر تورک متفکری طرفندن بر برینه مربوط فکرلر حالنه قونولور ، طبیعتک و تاریخک قانونلرینه توافقی کوستریلیرسه یکی نسلک انسانایله یجکی فلسفه میدان چیقار .

ذاتاً بو طرزده دوشونجه ، غربک بوکونکی فلسفی

معلوماتك دوغورولنى، قبل الميلاد بونهرى خزر دىزىزى
آقدينى، نهرىك آشاغى قىسمىك موغول دورىزىدە وجودە
كان «اوزبوى» مىجراسىندن دىكل بىلكە «قاراقوم»
چوللىرىنىك جنوبىدەكى «كالىف اوزبوى» دىن مىجرادىن
آقدينى، مئاخر دورلىردە خوارزمىك غرىبىدە مؤخر
موغول دورىدەكى «اوزبوى» مىجراسىنى حاضرايان
برچوق كول و باطالقلقلىر وجودە كىلىدىكى، اورادەدە
«بىناك» توركلربىلە آرى قوملىرىن «آلان» و
«آس» قوملىرى اوتوردىنى آكلاشىلور. «بىرونى»
بو «آلان - آس» لرك شىمالى قافقاسىيادە شىمدى
«آسە تىن» تسمىە اولونان «آلان» لرك شرقىدە
ياشايدىن برقىسى اولدىغى، مىزكور مىجرانك برآراقلىق
قورومەسى نتيجه سىندە او «آلان - آس» لركدە
غرىبە مىهاجرت مىجورىتىندە قالدقلىرىنى بىلىور، جنوب
شرقى آوروپا تارىخى ايجون فوق العادە مەمىر. يەنە
عين مؤلفك، آوروپادە آنىماق ناقص نىسخەلىرى
موجود برطاقم اثرلىرىدە كىتبخانە مەزىدە مەمىل برحالە
موجوددر. زكى وليدى بىك، بويىكى نىسخەلرك
تدقيق سايە سىندە، ميلادى اوئىچى عصر اورتە آسىيا
ايران تارىخ و جغرافىاسى ايجون شىمدى يە قدره يىچ
بىلىنمەن قىمتلى نتيجه لر الەدە ايتىمىددر.

«البىرونى» نك مەملىكى اولان «خوارزم»
يعنى بونكونى «خيو» ساحە سىندە و قىتلىە «خوارزم»
قوى «بولونوردى» كە، بوقوم مؤخرأ متعرض اولمش،
ولسانلردىن، نك توك بعض كەلردىن باشقا هان هىچ
برىشى قالمىمىددر. زكى بىك، استانبول كىتبخانەلرندە
بولدىنى اسكى بعض فقە كىتابلربىلە «زىمىشىرى» نك
براثرىندن اومىتقراض لسانە عائد ۱۱۳ قدر متفرق جەلە
بولوب طولامىمىددر. اسكى ايران لسانلرى تدقيقىلە
اوغراشان لسانىيات عالملىرى ايجون بولمەلرك نە قدر
زىكىن و اهمىيتلى بىر موضوع تشكىل ايدەجىكى مىيادەددر.
بونكىشەدن خصوصى صورتدە خبردار اولان آوروپا
عالملىرى و «ايرانىيات» متخصصلىرى، بوكا چوق
بونوك براهمىيت وىرمەكەددر.

مع مافىە «توركىيات» تدقيقلىرى ايجون بوندىن
داها مەمىر برجهت، زكى بىك «رشيدالدين طيب» ك
اثرلىرى حقىقەدەكى تىبىياتىدىن چىقان نىساجىددر: ميلادى
اون اوئىچى عصر صوكلرىندە و متعاقب عصرىك باشىندە
«تبرىز» دەلىلخانىلر سىرايندە ياشايدىن «رشيدالدين»،
تورك - موغول تارىخى حقىقەدەكى مەمىر برماخدا اولان
«جامع التواريخ» ك وداها سائر برطاقم علمى اثرلرك
مؤلفىددر. استانبول كىتبخانەلرندە كرك «جامع التواريخ» ك،
كرك او دىكر اثرلرك مەمىل نىسخەلربىلە تصادف
ايدىلىور. زكى بىك بونلرك تدقيق نتيجه سىندە دىلخانىلر
دورندە عادتا برنوع «علوم آقاده مىسى» موجود
اولدىغى، «رشيدالدين» ايله مەيتندەكى مساعى
آرقاداشلربىنك يالكرزاسلام عالملىرىلە دىكل چىن و آوروپا
علماسىلەدە صىق مەناسەتدە بولوندىغى، بو آقاده مى
طرفىندن وجودە كىتىرلىن اثرلرك يالكر عربى و فارسى
دىكل حتى موغولجە و بىلكەدە توركىە لسانلربىلەدە
يازىلدىغى و موغول حكمدارى «اولجايتو» يە

او موغولجە نىسخەلرك تقدىم ايدىلدىكىنى آكلامىددر.
«رشيدالدين» و اثرلىرى حقىقەدە «قاترمەر» دن
«بلوشە» و «بارتولد» ە قدر برعصردن برى
آوروپا علم عالمندە برچوق تدقيقات ياپىلدىنى حالەدە،
استانبول كىتبخانەلرندەكى نىسخەلرك تدقيق ايدىلەمەسى
اعتبارىلە، بوجەتلىر شىمدى يە قدر مىجول قالمىدى.
توركلرك حرث تارىخى نطقە سىندە، بويىكى نتيجه لرك
اهمىيتى ايضاحدىن مستغنىددر.

يانارم...

دوشن ياپراقلىرىنىك آرقاسىندن چىرىپىنان
بردىل كى باقارم دونىكى شىرلىمە.
زوالىلقلربىنك صوچى بىمىكن، اينان،
اونلرە ظلم ايدەجىك زمان بىم ىرىمە.

صنعت بهار كونىدە مىوولى برفىندى،
قىش كىنچە بر باطلە آلتىدە پارچالاندى؛
دون كولىكە سالان آغاچ بونكون او جاقىدە ياندى،
شىمدى برپول وىرەن يوق كول اولان ھىزىمە.

سودا باشىدە آتش، غىربت اىچىمدە دو كوم،
يانغىندىن چىقان اشيا كى قىرىق دو كوم...
فقط بونلر دىكلر اوغرىنە ياش دو كىكمىك:
يانارم بىدن اول جان وىرەن اثرىمە.

آفقرە : تشرىن اول ۱۹۲۶

فاروق نافىز

زكى بىك مەدنىت تارىخىمىزى شىدتلە علاقه دارايدىن
بو اثرلردىن باشقا، تورك فىلولوژىسى خصوصى سىندەدە
بىك قىمتلى اثرلر بولمش و اونلر حقىقەدە اطرافلى تىبىيات
اجرا ايتىمىددر. مىثلا موغول حاكىمى دورىدە
آذربايجاندى قونوشولان و يازىلان توركىە حقىقەدە «ابن
مەنا» نك مشهور لىف كىتابىدە موجود معلوماتە
علاوة، اودورە عائد اولارق بولدىنى دىرت بش
صىفەلەك اسكى بر آذرى - تورك مەتنى تدقيق و نىشر
ايدىلور. اونك فكىرىنە كورە بولمەجە نك اساسى
«آغاچرى، كەنەكەر» كى تورك قىلەلربىنك
لساندىركە، شىوە خصوصىلربى اعتبارىلە اوندى «بىناك»
لەجەسى خصوصىلربى غالىددر. بونلردىن صوكر
خوارزم - آلتون اوردو ساحەسنىك ادبى و تارىخى
حياتى نطقە نظرندىن بىك مەمىر و ھىرى ۸ - ۹ نىچى

عصرلرە عائد برطاقم اسكى و بونكونە قدر عاذنا مىجول
برطاقم توركىە اثرلر حقىقەدە بىك اطرافلى تدقيقلر كىلور:
«مقدمە الادب»، مەين المرىد، نىسج الفرادىس، كىشف
الھدى» كى نادىر اثرلر حقىقەدە وىرىلن معلومات،
مەدنىت تارىخىمىزىك چوق قاراكتى بر صىفە سىنى ايدىن
ابى يە نىو ىرايمىكەدە و تورك فىلولوژىسى تدقيقلىرى ايجون بى
بىكى، زىكىن بر ساحە آچىقەددر. بونلردىن صوكر،
برلىن كىتبخانە سىندە و طوبىقپودە بولونان برطاقم چىغناى
اثرلىرى حقىقەدە معلومات وىرىلەددر، بونلر آراسىندە
«شېبانى خان» ك شىرلىرى حقىقەدەكى ايضاحات
و آناتولى تورك ادبىياتىك چىغناى ادبىياتى اوزرىندەكى
مىقابل تائىرلىرى كوسترىن جەتلىر فوق العادە شايدان
دقتدر.

بو بويوك جەلدك صوكلندە اوچ مەمىر مقاله داها
وارددر: برنجىسى، «دىوان لغات الترك» دەكى جغرافى
اصطلاحلر حقىقەدە فوق العادە اطرافلى و مدققانە يازىلش
برە نوغرافىدركە قرون وسطادە تورك مەملىكتلربىنك
تارىخى جوغرافىسى حقىقەدە بوندىن داها ابى بر تدقيق
موجود دىكلر. اىكنىچىسى، يدىنجى عصر ميلادىدە
غرىبى آسىيا وقايعىدە توركلرك رولى مىثلا سەنە عائد
اولوب، مقدما «ادوار شىاوان» ك بو خصوصىدە
يايدىنى تدقيقلىرى ھىر نطقە نظرندىن اىكال ايدەجىك بر
ماھىتەددر. يدىنجى عصرىك ايلك نىصفىدە عربىك
غرىبى آسىيادەكى موقىتلىرىنىك، شرقى ايراندىكى تورك
تضىقاتىدىن ايلرى كىلىكى نتيجه سەنە واراز زكى بىك،
«شىاوان» ك نظرىيە سىنى تائىيد ايدەدرك جەھان تارىخىنىك
مەمىر بر نطقە سىنى ايدىنلا تىمىددر. اوئىچى موئوغرافى
ايسە توركلرك مىللى اغوز جەلرى و سىيالىرى حقىقەدە ياپىلش
بر تدقيقىدركە، آنترىپولوژى و اتىلولوژى نطقە سىندىن
فوق العادە اهمىيتلىددر. توركلرك آنترىپولوژىك
خصوصىلربىلە عائد مەملىكەتدەدە صوكل زمانلردە اويانان
علاقە، بوموئوغرافىنىك نىشرىلە مەمىل صورتدە تظمىن
ايدىلش اولور و بو خصوصىدە مىستقىل تدقيقاتە صاغلام
برزمىن حاضرايانىلير.

عربىز آرقاداشىمىزى، مەملىكەتدە دىكل آوروپادەدە
امثالە نادىر تصادف ايدىلش بوقدر زىكىن، اطرافلى
بركلىيات وجودە كىتىردىكىندى دولابى تبرىك ايدىركى،
بو اثرىك برآن اول نىشرىدە كمال حرارتلە تىمىدىن كرى
دورامىورم. آرتق تورك ملتىنىك علم ساحە سىندەدە
«تقلىد» دن و «قايتىلا سىيون» لردىن قورتولوب
«رشد» و «تحقيق» يولنە كىردىكىنى، بوكى اثرلرە
اك مىشكىل پسند غرىب عالملىرىنە بىلە تصديق ايتىددر.
جىكمىزدىن امىمى. چونكە، يالكرز توركىەدەكى دىكل
بونون جەھاندىكى «توركىيات» موغوللرى ايجون، بو
اثرىك نىشرى مەمىر بر حادىثە تشكىل ايدەجىك، و اوسايەدە
مىستقىل تدقيقات ايجون بىكى و زىكىن بر اققاچىلا جەددر.

كومىرىلى زادە محمد فواد

استانبول دارالفونۇندە «تورك ادبىياتى تارىخى» مەدسى